

Halil Fazıl ERCAN
Dr. Öğrt. Üyesi. İnönü Üniversitesi, fazil.ercan@inonu.edu.tr, Malatya-Türkiye

ANADOLU'DA RASTLANAN BEREKET SEMBOLLERİNİN ÇAĞDAŞ PLASTİK SANATLARDA İMGE OLARAK KULLANIMI

Özet

Bereket ve bereket sembolleri eski çağlardan günümüze kadar bireylerin ve toplumların yaşam mücadeleleri içerisinde mistik veya dinsel inanışlarının da etkisiyle önemli bir yere sahip olmuştur. Bireyler ve toplumların bolluk bereket adına attıkları sembollerin belirlenmesinde; yaşadıkları coğrafyanın, yaşam şekillerinin, coğrafyaya bağlı olarak varlık gösteren bitki ve hayvan çeşitliliğinin, doğa olaylarının, mistik ve dini inançlarının etkin bir rol oynadığını görmekteyiz. Yaşadıkları coğrafyada çevrelerinde bulunan canlı cansız nesnelere işlevselliklerinin, güçlerinin ve biçimlerinin de bu sembolleştirme anlayışında önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz. Bereket kavramı, toplumdaki sembolleri sanat ve sanatçılar için de gerek arkaik gerek etnografik gerekse de günümüz çağdaş sanat anlayışı içerisinde işlevsel, biçimsel özellikleriyle önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Süregelen zaman içerisinde bu sembolleştirmelerde anlam kaymaları olsa bile sembol olarak kullanılan bu nesnelere somut, soyut ve soyutlayıcı bir üslupta sanatta direk veya dolaylı imge olarak kullanılmıştır. Çalışmada Anadolu'da kullanılan bereket sembolleri araştırılmış, plastik sanatlarda bu sembollerin gerek kavramsal yönü gerekse salt biçimleri etkilenim nesnesi olarak düşünülüp yapılmış eserler incelenmiş ve bereket sembollerinin konu olarak ele alındığı kişisel duvar seramik uygulaması anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bereket, Sembol, Sanat, Seramik.

THE USE OF ABUNDANCE SYMBOLS FOUND IN ANATOLIA AS IMAGES IN CONTEMPORARY PLASTIC ARTS

Abstract

The abundance and the symbols of abundance have had an important place in the struggles of individuals and societies from ancient times to the present, with the influence of mystical or religious beliefs. It can be seen that the geography they live in, their lifestyles, the diversity of plants and animals that exist depending on the geography, natural events, mystical and religious beliefs play an active role in determining the symbols that individuals and societies attribute in the name of abundance. It is also seen that the functionality, power and forms of the animate and inanimate objects around them in the geography they live in have an important place in this understanding of symbolization. The concept of abundance has been an important source of inspiration for art and artists with its functional and stylistic features both in archaic and ethnographic and today's contemporary art understanding. Even if there are semantic shifts in these symbolizations over time, these objects, which are accepted as symbols, have been used as direct or indirect images in art in a concrete, abstract and abstractionist style. In the study, the symbols of abundance used in Anatolia were investigated, the works of art made by considering both the conceptual aspect and the pure forms of these symbols in plastic arts as objects of influence were examined, and the personal ceramic application in which the symbols of abundance were discussed as a subject.

Keywords: Abundance, Symbol, Art, Ceramic.

1. Giriş

Bu araştırmada Anadolu'da kullanılan bereket sembolleri ve bereket sembollerinin çağdaş plastik sanatlarda imge olarak kullanıldığı eserler incelenmiş olup konu bağlamında yapılmış olan kişisel uygulama ele alınmıştır. Araştırmanın giriş kısmında; araştırmanın amacı, konunun içeriği ve çerçevesi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Anadolu'daki bereket sembollerinin günümüz plastik sanatında imge olarak kullanılması araştırılarak, bereket sembollerinin Anadolu'daki ve plastik sanatlardaki anlamsal ve salt biçimsel özellikleri üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bereket kavramı ve bereket sembollerinin Anadolu'daki tarihsel süreci, araştırmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır, belgesel kaynaklar araştırılmıştır. İnceleme ve gözlemin yanı sıra, uygulamanın gerçekteşirildiği araştırma ile çok yönlü bir çalışma ortaya konulmak istenmiştir.

Çalışmada Anadolu'da kullanılan bereket sembolleri, bu sembollerin Anadolu'da yaşayan toplumlardaki anlamsal yönleri araştırılmış, plastik sanatlarda direk ya da dolaylı imge olarak kullanıldığı örnekler incelenmiş ve konu kapsamında yapılmış olan kişisel seramik pano uygulamasına yer verilmiştir.

Arapça kökenli olan " bereket" sözcüğü; bolluk, mutluluk, tanrı vergisi anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 1999: 87). Bereket kavramına Eski Anadolu Uygarlıklarında da inanılmış ve bunun için tanrılara adaklar sunulmuştur (Gültekin, 2008: 2).

şenesen, Bereket Sembollerinin gruplamasıyla ilgili olarak; Anadolu'daki bolluk ve bereketle ilgili inanç ve uygulamaları 1. Bolluk-Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Gökyüzü 1.1. Gök Olayları 1.2. Gök Unsurları 2. Bolluk-Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Yer ve Tabiat Unsurları 2.1. Yer, Toprak Kültü 2.2. Ağaç Kültü 2.3. Bitki Kültü (Bitkiler, meyveler, çeşitli gıda maddeleri) 2.4. Hayvan Kültü 3. Bolluk-Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Ev 4. Bolluk-Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Zaman şeklinde sınıflamıştır (şenesen, 2011: 210).

Çeşitli dinlerde dua, ayin ve ibadetlerle elde edilmeye çalışılan bolluk, genişlik, mutluluk, tanrı vergisi, hayır ve saadet anlamlarındaki bereket, tarih öncesi çağlardan itibaren her kültür ortamında önemli bir kavram olmuştur (Çetin, 2006: 190). Evriminin erken dönemlerinde insanoğlunun doğa karşısındaki tutumu hep edilgendir. Doğayı etkilemeye, çevresini değiştirmeye yönelik bilinen herhangi bir çabası yoktur. Günümüzden 1,5 milyon yıl önce ortaya çıkan Homo Erectus, ateşi kontrollü olarak kullanan ilk insandır. İnsan evrimi içinde ilk bilinçli avcılık da Homo Erectus Dönemi'nde gerçekteşir. Avcılık ve ateşi kullanma, insanoğlunun doğayı değiştirmeye yönelik ilk somut hareketleridir. Bu dönemden itibaren insan, doğa karşısındaki edilgen konumundan yavaş yavaş etken konuma doğru yükselir. Bereket kültürü bu dönüşüm serüveninin en önemli parçalarından birisidir (Çetin, 2006: 190). İnsanoğlu, yaşamına sonsuz mutluluk getirmesi için bazı uğur ve bereket sembolleri benimsemiştir. Bu kavram ilk olarak Prehistorik Dönemlerde kaya ve mağara resimlerinde, idollerde, kabartmalarda önce insan ve hayvan; ardından çeşitli tarla mahsulleriyle ilişkilendirilerek, görselleştirilmiştir. Bereket kavramı, zaman içinde iri göğüs ve kalçalarıyla ana tanrıça olarak görülen kadın, öte yandan abartılı cinsel organlarıyla erkek; özellikle öküz, geyik, koç gibi hayvanlar ve boynuzları ayrıca nar, incir, üzüm, mısır, buğday-arpa başağı gibi taneli bitkilerle ilişkilendirilmiştir. Eski Mısır, Yunan ve Roma kültürlerinin Pagan inancında bereket tanrı ve tanrıçaları ortaya çıkmış; bereket getirmeleri dileğiyle onların adlarına çeşitli ayinler yapılmıştır. İslamiyet söz konusu olduğunda hayır ve bolluk anlamında kullanılan bereketle ilgili ayet ve hadislerin, insanların dünya ve ahirete yönelik kazanç veya kayıplarıyla ilişkilendirildiği görülmüştür (Altınar, 2018: 22).

Anadolu'da bereket kültürünün varlığına ilişkin en erken arkeolojik delillerden biri şanlıurfa yakınlarında Fırat havzasında yer alan ve MÖ. 7000 yıllarına tarihlenen Nevali Çöri neolitik yerleşiminde bulunmuştur. Kireç taşı kabartmalı bir kap parçasından oluşan bu eserin üzerindeki sahnenin merkezinde ellerini sevinç içinde yukarı doğru kaldırmış, adeta oynar ya da halay çeker pozda iki insan figürü, onların arasında ise çocuk olarak tanımlanabilecek bir figür bulunmaktadır (Uzunoğlu vd., 1993: 43).

Anadolu'da yaşayan toplumların veya bireylerin gerek mistik gerek dinsel kaynaklı olarak yaşam süreçleri içerisinde çevrelerinde var olan canlı cansız nesnelere, olaylardan yola çıkarak onları sembolleştirdikleri gözlemlenmektedir. Sembolleştirdikleri bu nesnelere kendilerine bolluk bereket getirmesi için yaşadıkları alanlarda bulduklarını, bazen somut ve soyutlamacı bir üslupla; taş, seramik, ahşap, metal, deri, kağıt, tekstil üzerine kavramsal bir içerikle bazen de dekoratif bir imge olarak ele alıp resimledikleri görülmektedir. Sanatsal anlamda da bereket kavramı ve toplumlardaki somut veya soyut bereket sembolleri kavramsal yönleriyle biçimleriyle geçmişten günümüze sanatçılar için bir etkileşim sahasıdır.

2. Anadolu'da Kullanılan Bereket Sembolleri

Anadolu'da kullanılan bereket sembollerinin toplumların yaşadıkları yerin coğrafi durumuna, iklim şekillerine, doğa olaylarına, yörenin bitki çeşitliliğine, hayvan çeşitliliğine, mistik ve dinsel inanışlarına göre çeşitlendiğini görmekteyiz. Anadolu da Arkaik Dönem 'den günümüze çoğunlukla gök unsuru olarak; Güneş, Ay, gök olayları kapsamında yağmur, su bereket sembolü olarak değerlendirilmiştir. Yörelere göre farklılık gösterebilen ağaç türleri; Çam, Palamut, Alıç, Zeytin Dalı, Mersin (Murt) Ağacı, İğde Dalı, Hayat Ağacı, Servi Ağacı sembol olarak kullanılmıştır. Yine yörelere göre yetiştirme çeşitliliği açısından farklılık gösterebilen odunsu-otsu bitkiler; Boz Kulak Çiçeği, Karaçalı, Üzerlik, Süpürge, Üzüm, İncir, İncir yaprağı, Nar, Yenidünya, Ayçiçek, Elma, Ayva, Soğan, Sarımsak, Buğday Başağı, Çörek Otu, Dut, Kavun, Karpuz, gibi meyveler ve Arpa, Pirinç, Buğday, Bulgur, Mercimek, Nohut, Mısır) kullanılmıştır. Hayvan türleri olarak; Karınca, Balık, Örümcek, Leylek, Arı, Kelebek, Koyun, Geyik, Şahmeran, Turna Kuşu, Boğa, Koç bereket olarak sembolleştirilmiştir. Kadın-insan formunun ve uzuvlarının da bereket sembolü olarak kullanımına rastlanmaktadır. İnsanların yaşadıkları evlerin eşik, kapı ve mutfak gibi unsurlarını da mistik anlamda bolluk ve bereketle ilgili sembolleştirdiklerini görmekteyiz.

Güneş, Ay; Güneşin hükümdarlıkla, seçkinlerle erginlerle, kahramanlarla, bereketle ve bitkilerin hayatıyla da yakın ilişkisinin altını çizmek gereklidir (Eliade, 2009: 162-163). Bugün Anadolu'da gerek tarım alanında, gerekse halk yazınında geniş bir yer tutan ay konusu, çağların içinden süzülüp gelen eski inançların değişmiş birer kalıntısıdır. Ay, döngüsel yaradılışı, yok olup tekrar doğması ile tükenmez yaşamı ve bereketi temsil eder. Anadolu'da özellikle ekim zamanlarında ayın gökyüzünde olmasına ve "yeniye geçmesine" dikkat edilir. Anadolu'da ayın bolluk-bereketle ilişkisini gösteren bazı inanmaları şöyle sıralayabiliriz - Ay gökyüzünde görülmediği zamanlarda tarla gübrelenmez ve ekilmez, Ay yeniye geçmeden, tohum atılmaz (Şenesen, 2011: 215). Bitkiler gibi hayvanların da bereketli olması için aya gereksinimleri vardır. Ay, sulara ve yağmura hükmeder ve evrene bereket dağıtır. Boğanın boynuzları yeni ayı simgeler. İki boynuz, gök cisminin mükemmel evrimlerini temsil eden tam hilali simgelemektedir (Eliade, 2009: 175).

Su/Yağmur; Anadolu'da rastlanan yağmur duası inancı eski Türk inançlarına bağlıdır. Türk hayatında su ve yağmur, hayatın ve bereketin kaynağıdır. Bu yüzden su, mukaddesler arasında kabul edilir. Bunun bir ifadesi de onun bugün de Türk hayatında rahmet sıfatıyla anılmasıdır. Türk dünyasının hemen her yerinde 'yağmur yağıyor' yerine 'rahmet yağıyor' denir. Böylece onun tanrının bir iyilik başışı olduğu vurgulanır. Anadolu'da, bu tür bir pratikle yağmur yağdırıldığı söylenir (Şenesen, 2011: 211). Su bolluk, bereket, temizlik ve devamlılığın; ateş ise temizlik, güç ve kudretin sembolü olmuştur (Alp, 2009: 68). Yağmur da bereketin, ürünlerin bol olmasının bir sembolü olmuş, gerek Orta Asya Türklerinde gerek Anadolu inanışlarında yağmur dualarına dek uzanan bir inanış hâline dönüşmüştür (Alp, 2009: 47).

Çam, Palamut, Alıç, Zeytin Dalı, Mersin(Murt) Ağacı, İğde Dalı, Hayat Ağacı, Servi Ağacı; Ağaç ve bitkiler toprağın, bereketin ve tarımsal üretimin sembolü olmuştur (Alp, 2009: 68). Günümüzde Anadolu'da ağaçla ilgili bolluk ve bereket uygulamalarından bazı örnekleri şöyle sıralayabiliriz: Çam ağaçlarındaki kozalakların fazla olduğu yılın bereketli geçeceğine inanılır. Kışın meşe ağacının meyvesinin bol olması, o senenin bereketli geçeceğine işarettir. Dağda alıç ağacı çok tutarsa o yıl çok bereketli geçer. Bereket için eve zeytin dalı asılır. Mersin ağacı (Murt ağacı) meyvesi bolluk ve bereketin simgesidir. Düğünde gelinin üzerine mersin dalı atılırsa gelin çok çocuk doğurur. Balıkçılar

avın bereketli olması için balık sepetinin üstüne mersin dalı atarlar. Sokak kapısının arkasına ekin, zeytin dalı ya da iğde dalı asılırsa evin bereketli olacağına inanılır (Şenesen, 2011: 215). Hayat ağacı özellikle Orta Asya Türk mitlerinde bereketin, yaşamın en önemli ögesi ve sembolü olmuştur (Alp, 2009: 47). Anadolu'da halen çok güçlü bir biçimde yaşayan ağaçtan medet umma (bez bağlama) ve ağaca saygı, onun kutsal kabul edilmesi ile bereket sembolü olmasıyla ilgili görünmektedir (Oğuz, 1983: 24).

Boz Kulak Çiçeği, Karaçalı, Çörek Otu, Üzerlik, Süpürge; Anadolu'da bolluk-bereket getireceğine inanılan bitkiler ve bazı uygulamalar şöyle sıralanabilir: Boz kulak çiçeği eve bolluk getirir. Bolluk bereket için duvara karaçalı asılır. Tarlada üzerlik tohumu çok olursa buğday bol, bereketli ve verimli olur (Eliade, 2009: 324). Nazar değmesin, ürün bereketli olsun diye tarla kenarına eski süpürge konur (Eliade, 2009: 324).

Üzüm, İncir, İncir yaprağı, Nar, Yenidünya, Ayçiçeği, Elma, Ayva, Soğan, Sarımsak, Buğday Başağı, Çörek Otu, Dut, Kavun, Karpuz, gibi meyveler ve Arpa, Pirinç, Buğday, Bulgur, Mercimek, Nohut, Mısır; Arpa, pirinç, buğday, bulgur, mercimek, nohut, mısır gibi gıda maddeleri, taneli yapılarıyla tohumu andırırlar. Tohum ise toprakta yetiyecek olan bitkinin hammaddesidir. Bir tohum yeşerip bitki olarak yeryüzüne çıkarken onlarca yeni tohumu da doğurur. Böylece tek bir tohumdan çoğalan bitki, üremenin bolluk ve bereketin sembolü olur. Baklagiller, tohumu andıran taneli yapılarıyla Anadolu'da pek çok bereket ritüelinin vazgeçilmez unsuru olmuşlardır. Bu ürünlerin evde bulunmasının eve bolluk ve bereket getireceğine inanılır (Şenesen, 2011: 216). İncir yaprakları, tahıl başakları bereket simgesidir. İvriz kabartmasında yer alan Hitit Bereket tanrısının elinde tuttuğu başaklar ilgi çekicidir. Anadolu'da başak daima bereketin sembolü olmuştur (Erbek, 1986: 26). Eve bereket getirmesi için duvara, tavana, mutfığa kurumuş buğday başağı, mısır asılır (Şenesen, 2011: 216). Evde çörek otu bulundurmak bereketi artırır. Ufak bir beze çörek otu sarılıp içinde erzak olan torbalara konur. Çörek otu eşyaların altına bereket olsun diye konur (Şenesen, 2011: 215). Anadolu'da Zeugma kentinde bir mozaik, Fırat Nehri Kralı Akheloos'u tasvir eder. Buna göre Akheloos'un başı yemişler ve meyveler saçan bereket boynuzuyla birlikte betimlenmiştir. Mozaikte Akheloos'un saçında çiçekler, Alın'ının üstünde çift bereket boynuzu vardır. Bereket boynuzu, üzüm, armut, incir, nar, yenidünya, ayçiçeği gibi meyveler ve dallarla süslenmiştir (Şenesen, 2011: 215). Üzüm ve buğday bereket, kayın ve meşe ağaçları ise ilaç yapımında kullanıldığından kutsaldır (Alp, 2009: 47). Elma, ayva ve nar Anadolu'da bolluk ve bereketin simgesidir. Bunlardan nar, Antik Yunan'dan İslamiyet'e kadar tüm yaşayan ve yok olmuş inanış ve toplumsal kültürlerde yer alan bir meyvedir. Anadolu'da kullanıldığı her dönemde bolluk ve bereketi simgelemiştir. Dönemin bereket tanrıçası olarak ifade edilen kült hangisi ise (Kibebe vd.) onun elinde ya da etrafında nar figürüne yer verilir. Nar, bereketli olması, birin bin olması halidir. Nar, incir ve üzüm gibi tek köke bağlı, çok taneli bir bitki olarak bereketi simgeler. Soğan, iç içe geçen kabuklarıyla sürekli dışa doğru büyümeyi simgelerken; sarımsak, tek bir kökten çoğalan taneli içyapısıyla yine çokluk ve bolluğun simgesi olmuştur. Mutfığa soğan, sarımsak asmak bolluk getirir (Şenesen, 2011: 215). Türkler tarafından da bereket sembolü olarak kabul edilen nar, incir, üzüm, hurma, zeytin, buğday başağı, dut, kavun, karpuz gibi meyveler Anadolu'da el dokumalarında, işlemlerde, taş ve metal işçiliğinde, seramik ve pişmiş toprak örneklerde zengin çeşitlilik göstermiştir (Gültekin, 2008: 12).

Karınca, Balık, Örümcek, Leylek, Arı, Kelebek, Koyun, Geyik, Şahmeran, Turna Kuşu, Boğa, Koç; Hayvan, ilk çağlarda hangi, coğrafyada olursa olsun, insanoğlunun yaşamsal ve üretimsel en önemli yardımcısı olmuştur. Doğada insan yalnız olmadığını, hayvanlarla birlikte bir yaşam sürmesi gerektiğini anlamış, önceleri ondan korkmuş, daha sonra onun gücüne büyük bir hayranlık duyarak o gücü edinmeye çalışmış ve sonra da hayvandan yararlanma yollarını aramıştır. Kuşkusuz ekonomik yapısı hayvancılığa dayanan toplumlarda, hayvan kültürü daha derin izler bırakmıştır. Bu anlamda Anadolu, geçirdiği sayısız kültür evreleriyle hayvan ve bitki kültürünü en yoğun yaşayan coğrafyalardan birisidir (Alp, 2009: 50). En çok avcılıkla geçinen toplumlarda görülen hayvan kültürü, hayvan ile insan arasındaki dinsel ve büyüsel bir ilişkinin çevresinde toplanmıştır. Bu toplumlarda hayvanlar büyük bir önem kazanmış, bu önem giderek kutsal bir niteliğe bürünmüştür (Örnek, 1988: 96). Çalışkan bir hayvan olan karıncanın, geldiği eve bereket getirdiğine inanılır ve asla ona zarar verilmez. Anadolu'da karıncanın bolluk ve bereket simgesi oluşuyla ilgili pek çok inanış

mevcuttur. Anadolu'da da evde bulunan örümceğin o eve servet ve mutluluk getireceğine inanılır. Balık pek çok kültürde, verimlilikten doğurganlığa, yaşamın yenilenmesine ve genel olarak refaha kadar pek çok aşamada bolluk ve bereketi çağıran bir varlık olarak kabul edilir (Şenesen, 2011: 216). Leyleklerin bir bölgede uzun süre kalması, orada bolluk olacağı anlamına gelir. Serçenin çok olduğu zamanlarda bolluk olur. Arının çok olduğu yılın bereketli olacağına inanılır. Eve kelebek girmesi bereket ve uğur getirir. Koyunların çoğu ikiz doğurursa yılın bolluk ve bereket içinde geçeceğine inanılır. Kurbanlık hayvanın kemiklerini tarlaya gömmenin bolluk bereket getirdiğine inanılır. Şahmeranın bolluk ve bereket getireceğine inanılır. Bu yüzden evlere Şahmeran resimleri asılır, Bir evde örümcek olursa o eve bereket getirdiğine inanılır (Şenesen, 2011: 220). Çok erken devirlerde, balık dünyanın yaratılışının bir sembolü ya da Erlik'le beraber yer altı dünyasının, hatta ölümün simgesi olmuştur. Daha sonraları balık Türklerde bereket sembolü ve uğur sayılmıştır (Çoruhlu, 1995: 53). Kurt eski Türk dininde ve inanışında ve aynı zamanda günümüz Anadolu'sun da güç, kuvvet, liderlik, iyilik ve bereket sembolüdür (Öztelli, 1976:241). Anadolu ve Orta Asya Türk kültüründe boğa, koç gibi boynuzlu hayvanlar, güç, bereket ve erkeklik unsuru olmuştur. Özellikle Çatalhöyük örneklerinden anladığımız kadarıyla boğa ve boğa boynuzu bereketle ilgili tapınımların ana öğelerinden birisidir. Bu nedenle de söz konusu sahnede boğa boynuzunun varlığı eserin bereket kültürüyle olan ilişkisini vurgulamaktadır (Çetin, 2006: 191). Turna, uzun bacakları ve uzun boynu ile tanınan, dünyanın neredeyse her yerinde farklı türleri yaşayan bir kuştur. Yerkürenin dört bir yanında kültürün bir parçası haline gelen ve farklı anlamlar kazanan bu tür, Anadolu topraklarında ise bolluğun ve bereketin sembolü olmuştur. (<https://kulturveyasam.com/8-madde-ile-anadoluda-bolluk-bereketin-simgesi-olan-turna-kusu-kulturumuzdeki-yeri/>)

Kadın, Erkek; Kadın, tarla, toprak, tohumlama arasındaki yalın analogiler ve hayatın ritmikliği, ölümün bir geri dönüş olduğu gibi daha ileri zihinsel sentezler bu esintiden kaynaklanmıştır (Eliade, 2009: 249). Toprağın bereketiyle kadınların yaratıcı güçleri arasındaki mistik bağ “tarımcı zihniyet” diyebileceğimiz zihniyetin en temel güdülerinden biridir (Eliade, 2009: 324). Kadın, doğurganlık, analık ve bereketin sembolü olmuş ve bir anlamda toprakla özdeşleşmiştir (Alp, 2009: 68). Neolitik Çağ'da bereket kültüne ilişkin en zengin buluntu grubunu Konya ili Çumra ilçesi yakınlarındaki Çatalhöyük yerleşimi verir. MÖ. 6500-5500 yıllarında yerleşime sahne olan Çatalhöyük'te ele geçen bereketle ilişkili en tanınmış eser tahtta oturan ana tanrıça heykelciğidir (Mellaart, 2003: 121). Anadolu'nun her dönemde en büyük tanrıçası olan Kybele, bütün tanrıların ve tanrıçaların anasıdır. Kybele'nin sembolü aydır. Kybele her dönemde doğurganlık ve bereketi simgeler (Kabağaçağı, 1991: 111). Kalkolitik ve Bronz Çağlarda ana tanrıça heykelcikleri ve giderek artan sayıda erkek heykelciği görülmeye devam eder. Afyonkarahisar'da bulunmuş MÖ.2. bin yılının ilk çeyreğine ait erkek biçimli tören kabı (Uzunoğlu, vd. 1993: 98). Bu dönemde erkeğin bereket kültüründeki rolünün giderek belirginleştiğine işaret etmektedir (Çetin;2006:192). Bereket konusunu işleyen bir başka Hitit efsanesi de bir bahar festivali olan Purulliyas bayramlarında Bayramları'nda okunan Telepinu Efsanesidir. Teşup'un oğlu Telepinu, bitki ve bolluk tanrısıdır (Çetin;2006:193). İnandık'ta bulunmuş bir vazo üzerine kabartma olarak yapılmış sahneler, Hieros Gamos Ritüelini de içeren bir Hitit bereket kültürünün nasıl kutlandığını ayrıntılarıyla göstermektedir (Özgüç, 1988: 16-38).

Fatma Eli; Anadolu da bereket sembolü olarak kullanılan önemli bir biçimdir. Evdeki erzakın ağzını açarken “Benim elim değmedi, Fadime Ana'mın eli değdi.” denir. Hamur yoğururken kabarması ve bereketli olması için “Benim elim değmedi, Fadime Ana'mın eli değdi” denir (Şenesen, 2011: 216).

Ev; Anadolu'nun birçok yerinde eski inançlarımıza bağlı olarak ev iyisi ile ilgili inançlar yaşamaktadır. Evde bolluk ve bereketle ilgili noktalar eşik, kapı ve mutfaktır. Evde bolluk olması için kapının eşikinde oturulmaz. At nalının bereketin simgesi olduğu inancı vardır. Özellikle evlerin duvarlarına, evin giriş kapısına nal asılır. Mutfığa asılan küçük süpürge'nin bereket getireceğine ve nazardan koruyacağına inanılır. Bereket olsun diye sabahları evin kapısı erken açılır (Şenesen, 2011: 220).

Bireyler ve toplumlar yaşadıkları çevrede bolluk ve bereketle eşleştirdikleri bu nesnelerin yaşam süreçleri içerisinde refah içinde hayatlarını idame ettirmede mistik anlamda önemli bir rol oynayabileceğine inanmış ve bu nesnelere sembolleştirmişlerdir. Bireylerin ve toplumların sembolleştirdikleri bu nesnelere sanat ve sanatçı bağlamında da kavramsal yönleriyle ve biçimleriyle önemli bir etkileşim sahası oluşturmaktadır.

3. Bereket Sembollerinin Kullanıldığı Çağdaş Sanat Örnekleri

Anadolu’da kullanılan bu bereket sembolleri Arkaik Dönem ‘den günümüze mağara duvarlarında, mimaride, kullanım eşyalarında, üzerinde, ahşap, taş, seramik, tekstil vb. biçimler üzerinde resimsel ve kabartma olarak veya taş, mermer, ahşap, metal, seramik gibi işlenebilen malzemelerle üç boyutlu birer sanat nesnesine dönüşebilmektedir. Araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde bereket sembollerinin kavramsal yönüyle veya sadece biçimleriyle çağdaş plastik sanatlar alanında sanat nesnesi olarak kullanılan eserler incelenmiştir.

Bu çalışmada yıldız, ay ve güneş gibi kozmolojik terimlerin bulunmasının yanında, hayat ağacının altında bulunan birçok hayvanın hayali birleşimiyle paradoks olarak ortaya çıkan çift başlı ejder bu kompozisyonun ana dengesini oluşturmaktadır (Görsel 1) (Ağyürek, 2011: 83) .

Görsel 1. Gülşen Ağyürek, Hayat Ağacı, 2010 Tuval Üzerine Karışık Teknik, 100x80 cm

Hoca Ali Rıza, Halil Paşa gibi asker ressamının resimlerinde ve Çallı Kuşağı içinde yer alan birçok ressamın izlenimci tarzındaki doğa resimlerinde ay ve güneş, doğrudan obje olarak yer almamış olsa da aydınlığı ve yansımaları ile resimde varlığını hissettirir. Akademi eğitimi alıp, çocuksu duyarlılığını hiç kaybetmemiş olan Ressam Fahir Aksoy’un “Güneşli Peyzaj” resminde güneş, turuncu renkte eserin tümüne hakim olarak görülmektedir (Görsel 2) (Arda, 2008: 28).

Görsel 2. Fahir Aksoy, Güneşli Peyzaj, 1916

Fransız Ressam, Jules Bastien Lepage, realizm akımının sonlarında ortaya çıkan bir sanatsal üslup olan natüralizmin başlangıcında önemli bir rol oynamıştır. Çalışmalarının konusu genellikle kırsal hayat, tarlada çalışan çiftçilerin yaşamlarıdır. 1880 yılında yaptığı “Olgunlaşmamış Buğdaylar” çalışması da buna örnektir (Görsel 3) (Kalpak, 2019: 39).

Görsel 3. “Olgunlaşmamış Buğdaylar”, Jules Bastien Lepage, 1880, Tuval üzerine yağlıboya, 50,7x105 cm, Musee Canadien de la Guerre, Kanada

Van Gogh, doğanın yatay sonsuzluğu içerisinde kimi zaman buğday tarlasını, kimi zaman ay çiçeğini görünür kılmıştır. Sanatçı istediği biçimi ön plana çıkartırken istediği de biçimi de geriye atmıştır. Bu sayede mekânın detayda saklı olan büyüü bakışı bakmaya itmiştir (Görsel 4) (Altaş, 2018: 21).

Görsel 4. Van Gogh, Kargalar ile Buğday Tarlası, 1889, Tuval Üzerine Yağlı Boya, 50,5 x 103 cm, Van Gogh Müzesi

Kadir Şişginoğlu eserlerinde güvercin imgesini merkeze koymaktadır ve güvercin, birlik, bereket, umut, inanç, sevgi, güzellik, aşk temalarını tablolarına yansıtmaktadır. (Görsel 5) (Şişçi, 2018: 51).

Görsel 5. İsimsiz, Kadir Şişginoğlu, Tuval Üzeri Karışık Teknik, 50x50 cm, 2015

Anadolu’ da ki bereket sembolleri içerisinde yer alan buğday ve karınca imgelerini özgün çalışmasında imge olarak kullanan sanatçı; “Tohum-Takas” isimli projede seramik heykel karıncalar buğday başakları taşımaktadır. Karıncalara yüklenen misyonun sorumluluğu ağırdır zira yeryüzünün temel besin kaynağı olan buğdayı açlık ve yoksulluk yaşanan her yere ulaştırmak gibi bir görevleri vardır şeklinde ifade etmektedir (Görsel 6) (<http://buketacarturk.blogspot.com/2013/11/tohum-takas.html>).

Sanatçı bu imgeleri bereket kültürünün ötesinde; uzun süredir farklı misyonlar yükleyerek karınca figürleri yapmaktadır. Türk sanatçı, kişisel kaygı ve düşüncelerini, toplumsal alanda söylemek istediklerini sanatsal alanda

biçime dönüştürmektedir. Karıncaları özellikle örgütlü yaşam biçimleri ve disiplinleri nedeniyle seçmiş olan sanatçı, “Tohum-Takas” isimli projesinde buğday başağı taşıyan karıncaları ile yeryüzünün yoksulluk ve beraberinde en temel sorunu olan açlık durumuna dikkat çekmek istemiştir (Gökbel, 2018: 212).

Görsel 6. Buket Acartürk, Tohum Takas Projesi, 1,5 m², 2014

İsmail Acar’ın Anadolu’daki bereket sembolleri içerisinde sıkça rastladığımız nar formunu seramik eserlerinde sanat imgesi olarak kullandığını görmekteyiz. Nar isimli resimde çini motifleriyle kaplı bir zemin üzerinde yer alan bir çini tabak içerisinde narlar görülmektedir. Eserde ikisi bütün, ikisi parçalanmış ve taneleri görülen toplamda dört tane nar ile geri plandaki çiniler üzerinde stilize edilmiş, narçiçeği desenleri dikkati çekmektedir. Türk Sanatının en önemli ve başarılı süsleme dallarından birisi olan çinicilikte, bitkisel motiflere sıkça yer verilmektedir. Doğadan yola çıkılarak oluşturulan bu motifler içerisinde stilize edilmiş nar meyvesine ve çiçeğine de sıkça rastlanmaktadır. Çini sanatının kendine has etkileyici mavi ve kırmızı renklerinin mükemmel uyumu içerisinde kırmızı renkteki narların hiperrealist bir anlayışla çarpıcı bir şekilde yansıtıldığı görülmektedir (Görsel 7) (Büyükkol, 2020: 116).

Görsel 7. İsmail Acar, Çinili Nar, T.Ü.K.T., 75 x 75 cm

Anadolu’da bereket sembolü olarak ta görülen örümcek salt biçimsel yönüyle sanatçılara esin kaynağı olmuştur. Heykeltıraş Louise Bourgeois örümceği sanatsal imge olarak çalışmıştır. Çalışma Kanada Ulusal Galerisi önünde kalıcı olarak sergilenmektedir (Görsel 8).

Görsel 8. Louise Bourgeois, Örümcek, 1999, Bilbao

Seramik tabak çalışmalarında; “Melengeç” adlı kadın figürleri, narlar, karpuzlar ve balıklarla iç içedir. Bedri Rahmi, Melengeçleri bazen bir karpuzun ya da bir balığın içinden çıkarken göstermiştir. Bunların bir bereket metaforu olduğu akla gelir. Bu bereket hem kadının, hem nakışın, hem de Bedri Rahmi’nin üretkenliğinin bereketi olmalıdır. Halk kültüründe de kadın bedeni ve nar gibi sembollerin bereketle ilişkisi vardır, balık ise denizin bereketidir, kısmettir. Çağlar boyunca Anadolu kültürlerinin hemen hepsinde yer etmiş bereket kültürünün izleri halk sanatlarında da gözlenir. Bedri Rahmi gibi Anadolu kültürlerine ve ürünlerine yakınlığı ile bilinen bir sanatçının bu simgeleri kullanması şaşırtıcı değildir (Görsel 9-10) (Yemenicioğlu, vd.2019: 862).

Görsel 9-10: Bedri Rahmi Eyüboğlu, karpuz, kadın, balık, nar, nar imgesiyle resimlenmiş tabaklar, 1975

4. Kişisel Uygulama

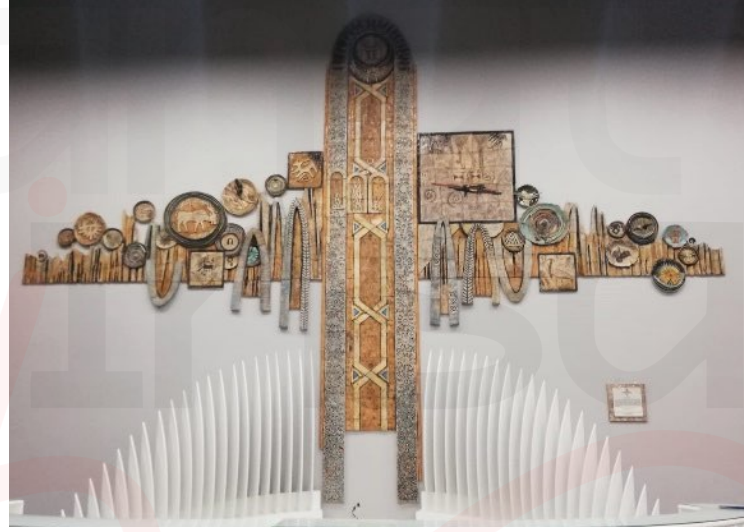
Kongre ve fuar alanı binası fuaye alanında sergilenen “Bereket” isimli seramik pano çalışması 9 m x 7 m ölçülerindedir. Çalışmanın sergileneceği mekanın kongre ve fuar alanı olması, uygulamanın kavramsal içeriğini belirlemede etken rol oynamıştır. Çalışmanın boyutunu belirlerken sergileme alanının büyüklüğü göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Geçmişten günümüze fuar kavramını düşündüğümüzde ulusal ve uluslararası tarım, hayvancılık, sanayi, teknoloji, el sanatları vb. alanlarda üretilen ürünlerin sergilendiği veya satışa sunulduğu yerlerdir. Hem üretim anlamında hem de satış performansı açısından bereket kavramının bu mekânla eşleşebileceği düşünerek tasarımın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur.

4.1.Tasarım ve Uygulama Aşaması

Çalışmanın sergileneceği mekânla ilintili olarak kavramsal çerçevesi oluşturulan tasarımda tasarım imgesini oluşturacak biçimleri belirlemek için Anadolu’daki bereket sembolleri üzerinde durulmuştur. Konuyla ilgili literatür taraması yapılmış elde edilen bilgiler ışığında ve tasarım ilkeleri göz önünde bulundurularak tasarım süreci gerçekleştirilmiştir. Yine Malatya’nın doğudan batıya yollar üzerinde bulunması ve insan yaşamı için elzem olan su kaynakları bakımından zenginliği temelde bu zenginliklerin avantajıyla yaklaşık 7 bin yıllık kesintisiz hayatın bu topraklarda devam etmesi gibi etkenler bereket kavramı açısından önemli yansımalar olarak tasarımın düşsel içeriğini güçlendirmiştir. Anadolu’da kullanılan bereket sembollerine ve bu sembollerin gelenek ve göreneklerde uygulama pratiklerini de yörede görmek mümkündür. İşlevsel özellikleri ve biçimleriyle bereket anlamında sembolleşen hayvan bitki, su, ev gibi canlı cansız nesnelere bu tasarımda sanat nesnesi olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Tasarımda; bolluk ve bereket sembolü olarak görülen, stilize edilmiş güneş sembolü, tavus kuşu, geyik, koyun, nar, arkeolojik dönemlerden günümüze ulaşabilen duvar resimlerinde ve mühürlerde bulunan buğday dalı ve başağı soyutlamaları, ekin biçerken daha fazla deste tutabilmek için ellerine taktıkları ellik, tohma suyu üzerinde bulunan Kırkgöz Köprüsü’nün kemer yapısı tasarım nesnelere olarak çalışmada yorumlanmıştır.

Tasarımın uygulamasında malzeme olarak şamot çamuru, beyaz döküm çamuru, siyah çamur, şeffaf beyaz, kırmızı, turkuaz, siyah, sarı ve kristal sırlar, sıraltı siyah ve kahverengi boya kullanılmıştır. Çalışma serbest elle şekillendirme yöntemi ve sıraltı resimleme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Şekillendirme işlemi gerçekleştirilen çalışmanın kesim işlemi gerçekleştirilerek çalışmalar kurumaya bırakılmış kurutma işleminin tamamlanmasının ardından elektrikli fırında 1100 ° C de bisküvi pişirim işlemi gerçekleştirilmiştir. Bisküvi pişirimi yapılmış olan çalışmanın bazı parçalarına sıraltı resimlemeleri yapılmış ardından pano renklendirilmek için dizilerek önce siyah sırla antik patina yapılmış son olarak ta renkli sırlarlar kullanılarak kompresör ve fırça yardımıyla sırlama işlemi gerçekleştirilmiştir. Sırlama ve renklendirme işlemi gerçekleştirilen çalışma 1020 °C’de pişirilmiştir. Çalışmanın bazı parçalarına görsel etkiyi zenginleştirmek ve hareketlendirmek için raku ve ıslı pişirim teknikleri uygulanmıştır (Görsel 11).

Görsel 11. Bereket, 9mx7m, Seramik, elle şekillendirme,2021

Ekin dererken daha fazla ekin destesini tutabilmek için kullanılan “ellik” formu tasarım imgesi olarak ele alınmıştır. İşlevsel açıdan sergilediği bu tavrıyla tasarımda bereket sembolü gibi düşünülerek çalışma içerisinde farklı yerlerinde birim tekrarı şeklinde kullanılmıştır. Ellik formu işlevselliğine dayalı anlamı ve form olarak özgün biçiminden dolayı çalışmayı hareketlendiren ve çalışmanın kavramsal yönünü güçlendiren bir imge olarak düşünülmektedir (Görsel 12-13). Çalışmanın tam merkezinde yer alan kemer formunun yüzeyi modüler Selçuklu geometrik süslemesiyle işlenmiş kemerin en üst kısmının içine bir halı dokuma düğümü şekli olan Pazırık Halısı’nda da yer alan Gördes Düğümü uygulanmıştır. Gördes Düğümü’ nün etrafına ellik imgesi hilal şeklinde modüler olarak dizilmiştir. Bu düğümlerin sayesinde halıyı düğümlerin ahenkli birlikteliği olarak düşünülerek bireyler içinde birlikteliğe ve birlikteliğin getireceği bolluk berekete gönderme yapılmıştır.

Görsel 12-13. Bereket, çalışma detay

Çalışmada sıraltı yöntemiyle tasarım imgesi olarak kullanılan ve Anadolu’da farklı dönemlerde stilize edilmiş olan güneş sembollerini görmekteyiz. Güneş doğadaki tüm canlılar ve bitkiler için ışın ve besin kaynağı özelliğiyle önem taşımaktadır. Anadolu’da aydınlık ve bereketin önemli bir sembolü olarak dikkat çekmektedir. Kavramsal yönü veya biçimiyle sanatçılarındaki çalışmalarında direk veya dolaylı imge olarak kullanmada bir esin kaynağıdır (Görsel 14-15).

Görsel 14 -15. Bereket, çalışma detay

Anadolu coğrafyasında da bulunan geyiğin insan yaşamında sembolik olarak önemli bir yeri vardır, saflığın ve bereketin sembolüdür. Çalışmada imge olarak yorumlanmış geyik biçimlerinden ilki M.Ö. 3300 yılında Arslantepe Höyük Sarayı mühür baskısı olarak işlenmiş stilize geyik formudur ve sıraltı resimleme tekniğinde uygulanmıştır (Görsel 16). İkincisi ise Pazırık Halısı’nda bulunan geyik yorumlamasıdır (Görsel 17).

Görsel 16-17. Bereket, çalışma detay

Anadolu’da farklı medeniyetlerde taneli yapısıyla bereket sembolü olarak görülen nar bu mistik anlamıyla çalışmada tasarım imgesi olarak yer almıştır (Görsel 18). Buğday ve buğday başağı da insanoğlunun yaşam sürecinde besinsel olarak vazgeçemediği tarımsal ürün özelliğiyle önem taşır. Tekli bir tohumun çoklu bir ürüne dönüşmesi yönüyle insanlar için bereket anlamında mistik bir öneme sahiptir, bu yönüyle bereket sembolü olarak atfedilir. Çalışmada Arslantepe Höyük Sarayı duvarında yer alan çift süren hayvanlar betimlenirken iki hayvanın arasında stilize edilmiş buğday başağı formunu görmekteyiz. Ayrıca çalışmada buğday başağı stilize edilerek dekoratif unsur olarak işlenmiştir (Görsel 19). Her iki imgenin vurgulandığı seramik birimlerin yüzeyine sır altı dekor yapılmıştır.

Görsel 18-19. Bereket, çalışma detay

Çalışmada tasarım ögesi olarak sıraltı dekor uygulanarak resmedilen turna kuşu ve buğday başağı toplumlarda bolluk bereketin vazgeçilmez iki unsurudur. Kavramsal anlamlarının yanı sıra ergonomik yapılarıyla da çalışmaya hareket ve biçim zenginliği katabilecekleri düşünülmüştür (Görsel 20). Yuvarlak form içerisindeki kurgulamada ise geyik boynuzlarından yola çıkarak tasarlanmış olan 3 adet yatay biçimin üzerine yine yorumlanmış geyik formundan oluşan baskılarla kurgulama yapılmıştır (Görsel 21).

Görsel 20-21. Bereket, çalışma detay

5. Sonuç

Geçmiş çağlardan günümüze kadar Anadolu’da ve dünyanın farklı alanlarında yaşayan birey ve topluluklarda “bereket” kavramının yaşamlarını rahat sürdürebilmeleri açısından önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Bu sembolleştirmeler; mistik ve dinsel açıdan önemli güçleri temsil edebilirken, toplumlar arasında farklı anlamlar içerebilmektedir. Bunun yanı sıra, aynı toplumda bile kimi zaman anlam kaymalarının olduğu anlaşılmaktadır. Bu sembolleştirmelere toplumsal yapıya veya yaşanmışlıklara göre pozitif veya negatif anlamlandırmalar da yüklenmiş olabilir. Bir toplumda pozitif anlam içeren sembol başka bir toplumda negatif anlamda içerebilir veya semboller birkaç anlamı temsil edebilir. Hal böyle olsa bile bu tür birçok sembolize inanışların geçmişten günümüze kadar aktarıldığını devam ettiğini görmekteyiz. Bu bereket sembolleri de yaşatıldıkları toplumların birer kültür birikintileri olma niteliği taşımaktadır.

Yaşatıldıkları toplumların birer kültür birikintisi olan bereket sembolleri anlamsal özelliğiyle kullanıldıkları toplumlara sinerji verirken sanat ve sanatçı içinde güçlü bir esin kaynağı olma özelliği taşımaktadır. Hem bereket kavramının kendisi hem sembolleri hem de bunu kullanan toplumların eylemsel durumları sanatçılar için de araştırma ve sanat nesnesi üretmede esinlenilen konular arasında yerini almıştır.

Zengin bir kültürel birikim olarak varlığını sürdüren bereket sembolleri; biçimleri, konuları itibariyle birçok sanat disiplininin yanı sıra plastik sanatlar bağlamında resim heykel seramik sanatı alanlarında çalışmalar yapan birçok sanatçıya da ilham kaynağı olmuş ve olmaya da devam edeceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Alp, Ö. (2009). Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş, Genel Yayın Nu.:8 Sertifika Nu.: 12131 ISBN: 978-605-4160-06-8 1. Basım, Eflatun Yayınevi, Ankara
- Altaş, Ş. (2018), İmgenin Bakışı, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı Sanatta Yeterlik Tezi, s:21
- Altınır, S. (2018). Bir Motifin Peşinden: Osmanlı Sanatında “Bereket Boynuzu” Journal of History Studies, ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print) Volume 10 Issue 7, p. 21-57, October 2018 DOI Number: 10.9737/hist.2018.648
- Arda, Z. (2008), Türk Sanatı İkonografisinde Kün – Ay Motifleri ve Çağdaş Türk Resmine Yansıması, Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı: 25, Sayfa 21 -32, 2008
- Büyükkol, S. (2020). Türk Mitolojisindeki Nar Sembolünün Çağdaş Türk Resim Sanatına Yansımaları, Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, 44, s. 109-121. doi: 10.7816/ulakbilge-08-44-11
- Çetin, C. (2006). “Anadolu’da Bereket Kültü ve Anadolu Türk Köylüsü Seyirlik Oyunlarına Yansımaları”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 46, 1, 2006, s. 190
- Çoruhlu, Y. (1995). Türk Sanatında Balık Figürlerinin Sembolizmi, Türk Dünyası Dergisi, S: 99,s. 53-54.
- Devellioğlu, F. (1999). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, s.87, Ankara
- Eliade, M. (2009). Dinler Tarihine Giriş, Kabalcı Yayınları, İstanbul
- Erbek, G. (1986). "Hayat Ağacı Motifi II", Antika, 16, s:26, İstanbul
- Gökbel, F. M. (2018). Çağdaş Seramik Sanatında İmge Olarak Böcek Kullanımı. Anadolu Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Dergisi, 8 (2), 206-224.
- Gültekin, R. (2008). Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/5 Fall 2008
- Kalpık, F. (2019), Çağdaş Resim Sanatında Kadın Bedeni Kullanımı ve Günümüz Resim Sanatına Yansımaları, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s:39.
- Kabağaçlı, Ş. (1991). Anadolu Tanrıları, 101,Ankara
- Mellaar, J. (2003). Çatalhöyük, (Çev. Gökçe B. Yazıcıoğlu).Yapı Kredi Yayınları-1759 Sanat-96, İstanbul
- Oğuz, B. (1983). Mezar Taşında Simgeleşen İnançlar, Can Matbaası, s:24, İstanbul
- Örnek, S.V,(1977). Türk Halk Bilimi, Ankara
- Örnek, S. V. (1988). 100 Soruda İlkelerde Din Büyü Sanat Efsane, Gerçek Yayınları, İstanbul
- Özgüç, T. (1988). İnanıktepe Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- Öztelli, C. (1976). Eski İnançların Bugünkü izleri, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, s.241-24, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınlan, Ankara
- Şenesen, R. (2011). Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Folklor Edebiyat Dergisi, c.17, S:66, s.2

Şişçi, F. (2018). Türk Mitolojisinde Güvercin Motifi ve Çağdaş Türk Resminde Temsili, İdil Dergisi, cilt / volume 7, sayı / issue 41 DOI: 10. 7816 /idil-07-41-07

Uzunoglu, E. , Seher, A.B. ve Kızıltan, Z. (1993). Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul

Yemenicioğlu Negir, E., Korkmaz, T. (2019). Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Resim Yüzeyi Olarak Seramik Malzeme, Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi, S. 42,: s. 853-866. doi: 10.7816/ulakbilge-07-42-08 Ö

İnternet Kaynakça:

<https://kulturveyasam.com/8-madde-ile-anadoluda-bolluk-bereketin-simgesi-olan-turna-kusu-kulturumuzdeki-yeri/> (Erişim: 13.05.2022)

Görsel Kaynakça:

Görsel 1. Ağyürek,G.,(2011). Geleneksel Türk Resim Sanatının Günümüzdeki Söylemi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s:83,Erzurum

Görsel 2. Arda, Z. (2008), a.g.e.

Görsel 3. <https://www.istanbulsanatevi.com/sanaticilar/soyadi-b/bastien-lepage-jules/jules-bastien-lepage-olgunlasmis-bugdaylar-3331/> (Erişim:1.04.2022)

Görsel4. https://tr.wikipedia.org/wiki/Bu%C4%9Fday_Tarlas%C4%B1_ve_Kargalar#/media/Dosya:Vincent_Van_Gogh_-_Wheatfield_with_Crows.jpg (Erişim:7.04.2022)

Görsel 5. Şişçi, F. (2018),Türk Mitolojisinde Güvercin Motifi ve Çağdaş Türk Resminde Temsili, İdil Dergisi, cilt / volume 7, sayı / issue 41 DOI: 10.7816 /idil-07-41-07 (Erişim:9.04.2022)

Görsel 6. <http://buketacarturk.blogspot.com/2013/11/tohum-takas.html> (Erişim:13.04.2022)

Görsel 7. <http://kanalkultur.blogspot.com/2013/12/ismail-acar-cinili-nar.html> (Erişim: 10.04. 2022)

Görsel 8. https://fr.wikipedia.org/wiki/Fichier:NGC_Maman.JPG (Erişim:17.04.2022)

Görsel 9. <http://rahmiejuboglu.com/bedri-rahmi-eyuboglu/sanatici-kisiligi/seramik-ustasi> (Erişim: 19.04.2022)

Görsel 10. <http://rahmiejuboglu.com/bedri-rahmi-eyuboglu/sanatici-kisiligi/seramik-ustasi> (Erişim: 20.04.2022)

Görsel 11. Kişisel Arşiv

Görsel 12.Kişisel Arşiv

Görsel 13. Kişisel Arşiv

Görsel 14. Kişisel Arşiv

Görsel 15. Kişisel Arşiv

Görsel 16. Kişisel Arşiv

Görsel 17. Kişisel Arşiv

Görsel 18. Kişisel Arşiv

Görsel 19. Kişisel Arşiv

Görsel 20. Kişisel Arşiv

Görsel 21. Kişisel Arşiv